

The Imaging of Monotheistic Governance in order to Extra Time Government Creation

ARTICLE INFO

Article Type
Analytical Review

Aurhors

HamidReza NezhadLor¹,
Rahman Ghaffari^{2*},
Masoud Ahmadi³

How to cite this article

HamidReza NezhadLor, Rahman Ghaffari, Masoud Ahmadi, The Imaging of Monotheistic Governance in order to Extra Time Government Creation, Journal of Quran and Medicine. 2019;4(1):61-77.

¹ Ph.D Student in Public Administration - Public Policy and Decision Making, Islamic Azad University, Sari, Iran

² Assistant Professor, Department of Management, Islamic Azad University, Sari, Iran. (Corresponding Author)

³ Assistant Professor, Department of Management, Islamic Azad University, Sari, Iran

* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: rghaffari@ut.ac.ir

Article History

Received: December 06, 2018

Accepted: March 01, 2019

ePublished: March 16, 2019

ABSTRACT

The present study illustrates monotheistic governance in order to achieve transnational government. Governance refers to how power is exercised or how power is exercised. According to the verses of the Holy Quran, which indicates the perfection of Islam compared to other monotheistic religions, as well as the merit of the righteous to rule the earth by God. Therefore, the general framework of the present study is based on the religion of Islam, the Holy Quran and Nahj al-Balaghah. The collection and analysis of quantitative and qualitative research data is done in a single study and in two separate steps. The research data were performed among 384 experts by random sampling using a questionnaire. In order to better explain the results, 16 semi-structured in-depth interviews with experts have been conducted. The data collection tool was a researcher-made questionnaire, the validity of which was analyzed by confirmatory factor analysis as well as formal validity (expert confirmation) and its reliability by Cronbach's alpha. The conceptual model of the research is analyzed using descriptive, inferential statistics and structural equation modeling techniques. The findings showed that belief in God, divine piety, heresy, insight and adherence to the truth, honesty, fairness and equality, trust and fidelity to the covenant, proper regulation and enforcement of laws and regulations, good manners and proper interaction with people. Administrative health and the fight against corruption, consultation, as well as sincere service to the people, are components of monotheistic governance.

Keywords: Imaging, Monotheistic Governance, Extra Time Government.

تصویرپردازی از مدل حکمرانی توحیدی در راستای

تحقق دولت فرازمانی

حمیدرضا نژادری^۱دانشجوی دکتری تخصصی مدیریت دولتی - تصمیمگیری و خط
مشی‌گذاری عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

رحمان غفاری

استادیار گروه مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران
(نویسنده مسئول)مسعود احمدی^۲

استادیار گروه مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

چکیده

پژوهش حاضر، به تصویرپردازی از حکمرانی توحیدی در راستای تحقق دولت فرازمانی می‌پردازد. حکمرانی به چگونگی کاربرد قدرت و یا روش اعمال حاکمیت اطلاق شده است. باتوجه به آیات قرآن کریم، که دلالت بر کامل بودن دین اسلام نسبت به سایر ادیان توحیدی؛ و همچنین شایستگی صالحان برای حکمرانی روی زمین از سوی خداوند دارد؛ لذا چارچوب کلی پژوهش حاضر، بر مبنای دین اسلام، قرآن کریم و نهج البلاغه میباشد. جمع‌آوری و تحلیل داده‌های کمی و کیفی پژوهش، در یک مطالعه واحد و در دومرحله جداگانه انجام می‌گردد. داده‌های تحقیق از بین ۳۸۴ نفر از خبرگان به صورت نمونه‌گیری تصادفی و با استفاده از پرسشنامه انجام شده است. همچنین به منظور تبیین بهتر نتایج، ۱۶ مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته با خبرگان انجام شده است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته است؛ که روایی آن به وسیله تحلیل عاملی تاییدی و همچنین روایی صوری (تایید خبرگان)؛ و پایایی آن نیز به وسیله آلفای کرونباخ، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و تایید شده است. مدل مفهومی تحقیق با بهره‌گیری از فنون آمار توصیفی، استنباطی و مدلسازی معادلات ساختاری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان داد اعتقاد و توکل به خداوند، تقوای الهی، آخرت‌گرایی، بصیرت و پابندی به حق، صداقت، رعایت عدالت و مساوات، امانت و وفای به عهد، تنظیم و اجرای صحیح قوانین و مقررات، حسن خلق و تعامل مناسب با مردم، سلامت اداری و مبارزه با فساد، مشورت و همچنین خدمت خالصانه به مردم، مولفه‌های موثر بر حکمرانی توحیدی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: تصویرپردازی، حکمرانی توحیدی، دولت فرازمانی.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۹/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۱۰

* نویسنده مسئول: rghaffari@ut.ac.ir

مقدمه

در دهه‌های اخیر، مطالعات وسیعی در زمینه تدوین الگوی مطلوب حکمرانی در کشورها؛ جهت شناسایی و سنجش کمیت، کیفیت و نحوه اداره امور جوامع صورت گرفته است؛ که هریک با رویکردی خاص این حوزه را مورد بررسی قرار داده‌اند (۱). حکمرانی، در آموزه‌های قرآنی معنا و مفهومی فراتر از آن دارد که در علوم سیاسی متعارف از آن بحث می‌شود. حکمرانی هرچند به معنای فرآیند بکارگیری سیاست‌ها و تصمیم‌گیری‌ها از سوی مقامات رسمی در دستگاه سیاسی است؛ اما در مفهوم قرآنی با کاربردهای ویژه‌ای که برای آن بیان می‌شود، مفهومی فراتر پیدا می‌کند. می‌توان گفت حکمرانی در آموزه‌های قرآن کریم، خلافت و ولایت از سوی خداوند برای بسترسازی کمال یابی بشر است. از این رو، همه چیز در محور توحید و تکامل انسانی معنا و مفهوم می‌یابد (۲). از آنجا که نبود ابزار و سنجه جامع در مطالعات حکمرانی کشورها، منجر به تدوین پژوهش‌های پراکنده و بدون پشتوانه نظری شده است، نمی‌تواند به توسعه ادبیات حکمرانی متناسب با اقتضائات کشورها کمک نماید. با عنایت به لزوم حاکمیت ارزش‌های الهی در کشورهای اسلامی، لازم است شیوه خاص حکمرانی توحیدی نیز در آنها اجرا شود؛ تا به موفقیت منحصر به فرد خود؛ که همان تعالی انسانی است، دست یابند (۳). البته برخی نیز حکمرانی خوب را با دید هنجاری به معنی «مدیریت کارآمد امور عمومی از طریق ایجاد یک حکومت و قواعد مشروع و قانونی؛ در راستای پیشبرد ارزش‌های اجتماعی افراد و گروه‌ها» تعریف می‌کنند (۴).

سبک زندگی، یکی از الزامات و نیازهای اساسی تمدن‌سازی نوین اسلامی است. اما در حال حاضر سبک زندگی جامعه ایرانی با سبک زندگی اسلامی آرمانی فاصله دارد؛ و نیازمند بهره‌گیری از سیره تربیتی ائمه اطهار (ع) برای رسیدن به سعادت هستیم. با توجه به جامعیت، جاودانگی و انطباق بر فطرت و اعتدال، سیره تربیتی امام علی (ع) به عنوان امام اول شیعیان، به بهترین نحو ابعاد گوناگون سبک زندگی اسلامی را تبیین نموده است؛ و آن بزرگوار به تمامی ابعاد ساحت‌های تربیتی موردنظر در زندگی فردی و اجتماعی خویش توجه داشته؛ و به همین دلیل به عنوان اسوه حسنه قول و فعل و تقریر، ایشان می‌توانند الگوی مطلوبی برای شکل‌بخشی به سبک زندگی اسلامی - ایرانی جامعه ما قرار بگیرد. بهره‌گیری از سیره تربیتی ایشان می‌تواند ظرفیت مناسبی را جهت دستیابی به حیات طیبه، جامعه عادل، پیشرو و الگویی اسلامی برای دیگر جوامع و فرهنگ‌ها فراهم آورد (۵).

باتوجه به بررسی منابع اسلامی، تأمل در آیات قرآن کریم و نهج البلاغه، یکی از شاخص‌های کلیدی موثر در اجرای حکمرانی توحیدی، خدامحوری است؛ که آثاری چون اخلاص در عمل، دوری از گناه و قرب الهی در پی دارد. اگر مدیران و سیاستگذاران جامعه بر اساس خداآوری حرکت کنند، خداوند محبت آنها را در دل مردم جای می‌دهد (۶). شاخص مهم دیگر، عدالت‌خواهی و عدالت‌گستری است. امیرالمومنین (ع) در دستورالعمل‌های سیاسی خود به فرمانروایان، همواره بر رعایت انصاف و عدالت بین مردم تأکید می‌کردند. همان‌گونه که بخش‌هایی از عهدنامه مالک اشتر به این موضوع اختصاص یافته است. حضرت امیر (ع)، در نامه ۵۳ خطاب به مالک می‌فرماید: ای مالک، انصاف و عدالت را بین خدا و مردم از یک سو؛ و خود و نزدیکان از سوی دیگر، مراعات کن. همچنین تأمین آزادی مشروع مردم باید موردتوجه حکومت توحیدی قرار گیرد. برخورداری انسان‌ها از آزادی در حوزه سیاست و اجتماع، از دیگر ویژگی‌های حکومت علوی است. حضرت امیر (ع) آزادی و آزادگی را ویژگی ذاتی انسان می‌دانستند و بر این دیدگاه بودند که خداوند انسان را آزاد قرار داده است؛ و این‌که انسان‌ها در زندگی خود آزادند و نباید آنها را به چیزی

بنابراین پژوهش حاضر، در پی آن است تا به سوالات ذیل پاسخ دهد:

مدل مناسب حکمرانی توحیدی در راستای تحقق دولت فرازمانی چیست؟

- مولفه های حکمرانی توحیدی در راستای تحقق دولت فرازمانی کدامند؟

- عوامل موثر بر حکمرانی توحیدی در راستای تحقق دولت فرازمانی کدامند؟

- اولویت بندی عوامل موثر بر حکمرانی توحیدی در راستای تحقق دولت فرازمانی به چه صورت می باشد؟

- مدل مطلوب حکمرانی توحیدی در راستای تحقق دولت فرازمانی به چه صورت است؟

ادبیات پژوهش

پژوهش‌هایی در ایران در تبیین الگوی حکمرانی و اداره امور عمومی کشور براساس نظریه‌ها و بنیان‌های نظری غربی و بومی صورت گرفته؛ اما تا بحال به جای‌گذاری و تبیین این بنیان‌های نظری در چارچوب نظری دقیق و منطبق با مدیریت اداره امور جوامع مختلف پرداخته نشده است. مسئله‌ای که به وضوح در این مطالعات مشهود است، پرداخت بخشی به چارچوب نظری تحقیق است. به بیان دیگر، پژوهش‌های مذکور، اغلب از فقدان چارچوب نظری رنج برده؛ و در نتیجه به تحلیل منابع اصیل نظیر قوانین بالادستی و متون دینی؛ بدون داشتن چارچوبی از پیش طراحی شده روی آورده اند؛ که منجر به تناقضی مشخص در روش‌شناسی پژوهش‌های پیشین شده است. به عبارت دیگر، در این تحقیقات، موضوع چارچوب نظری اولیه، به عنوان مبنای نظری توصیف اداره امور عمومی و یا حکمرانی، از نظر محققان مغفول مانده؛ و در بهترین حالت، شاخص‌های الگوی حکمرانی خوب به عنوان چارچوب نظری مطلوب پذیرفته شده؛ و یا این که یافته‌های تحقیق در یک قیاس تام، به عنوان چارچوب تبیینی حکمرانی مورد پذیرش واقع شده است.

بانک جهانی حکمرانی را به عنوان روشی که براساس آن قدرت بر مدیریت اقتصادی یک کشور و منابع اجتماعی آن برای رسیدن به توسعه اعمال می‌شود، تعریف می‌کنند. برنامه توسعه ملل متحد، حکمرانی را اعمال اختیار سیاسی، اقتصادی و اداری به منظور اداره امور کشور در تمام سطوح می‌داند. این اعمال حاکمیت شامل سازوکارها، فرایندها و نهادهایی است که توسط آنها شهروندان و گروه‌ها منافع خود را تأمین می‌کنند، حقوق قانونی خود را مطالبه می‌نمایند و تعهدات خود را به اجرا در می‌آورند.

در آموزه‌های قرآنی، حکمرانی به عنوان روش اعمال قدرت یا حاکمیت، با مسئله امامت و ولایت گره خورده است. در برخی آیات قرآن کریم، جایگاه ولایت که همان سرپرستی سیاسی و اجتماعی می‌باشد، به خدا و رسول او و مؤمنان اختصاص یافته است.^۱ در واقع، در نگرش قرآنی مسئله امامت و ولایت مسئله حکومت صرف نیست؛ بلکه روح امامت و ولایت و همان حاکمیت و نفوذ و هدایت مردم به صراط مستقیم و حرکت آنها به سوی کمال و سعادت است اما کیفیت اعمال امامت و ولایت و حکمرانی که شاخه‌ای از این مفهوم متعالی است، باید در چارچوب اهداف حاکمیت اسلامی و قرآنی تبیین گردد. قرآن کریم در آیه ۵۵ سوره مبارکه نور حاکمیت دین و قوانین الهی، اجتماعی استوار، امنیت کامل در جامعه، عبادت خالصانه پروردگار و برچیده شدن آثار شرک و بت‌پرستی را به منزله

مجبور ساخت. «إِنَّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَم يَزَلْ أَمْرِي مَعَكُمْ عَلَيَّ مَا أَجِبُ حَتَّى نَهَيْتُكُمْ الْحَرْبَ، وَقَدْ وَاللَّهِ أَخَذْتُ مِنْكُمْ وَتَرَكْتُ وَهِيَ لِعَدْوِكُمْ أَنْتَهُمْ. لَقَدْ كُنْتُ أَمْسِ أَمِيرًا فَأَصْبَحْتُ الْيَوْمَ مَأْمُورًا، وَكُنْتُ أَمْسِ نَاهِيًا فَأَصْبَحْتُ الْيَوْمَ مَنِيئًا، وَقَدْ أَحْبَبْتُمُ الْبِقَاءَ وَ لَيْسَ لِي أَنْ أُحْمِلَكُمْ عَلَيَّ مَا تَكْرَهُوْا» (خطبه / ۲۰۸)؛ ای مردم، همواره کار من با شما به دلخواه من بود تا آن که جنگ شما را ناتوان کرد. به خدا اگر جنگ کسانی را از شما گرفت و جمعی را گذاشت، برای دشمنانتان نیز کوبنده‌تر بود. من دیروز فرمانده و امیر شما بودم، ولی امروز فرمانم می‌دهند، دیروز باز دارنده بودم که امروز مرا باز می‌دارند. شما زنده ماندن را دوست دارید، و من نمی‌توانم شما را به راهی که دوست ندارید اجبار کنم.

از طرف دیگر، امام خمینی (ره) در تبیین شرایط استقرار حکومت اسلامی فرمودند: حکومت جمهوری اسلامی مورد نظر ما، از رویه پیامبر اکرم (ص) و امام علی (ع) الهام خواهد گرفت؛ و متکی به آراء عمومی ملت خواهد بود و شکل حکومت با مراجعه به آرای ملت تعیین خواهد گردید (۷). همچنین ایشان در جای دیگری فرمودند: اسلام به ما اجازه نداده است که دیکتاتوری کنیم. ما تابع آراء ملت هستیم. ملت ما هر طور رأی داد، ما هم از آنها تبعیت می‌کنیم. ما حق نداریم، خدای تبارک و تعالی به ما حق نداده است، پیغمبر اسلام (ص) به ما حق نداده است که ما به ملتمان یک چیزی را تحمیل کنیم (۸). بدین ترتیب، حکمرانی موضوعی است که ناظر بر نحوه تعامل دولت‌ها با نهادهای مدنی و شهروندان و نحوه اتخاذ تصمیمات می‌باشد؛ و فرآیندی است که از آن طریق، جوامع و نهادها تصمیمات خود را اتخاذ و به واسطه آن مشخص می‌کنند که چه کسانی در این فرآیند درگیر بوده و چگونه وظیفه خود را به انجام برسانند (۹).

در این راستا، در پژوهش حاضر اهتمام شده است براساس مولفه های حکمرانی توحیدی، بر پایه پژوهش ترکیبی کیفی و کمی، به تصویرپردازی از حکمرانی توحیدی در راستای تحقق دولت فرازمانی دست یابیم؛ و راهکاری ارائه شود که در عین اجرایی و کاربردی بودن، قادر باشد همراه و همسو با اهداف و سیاست‌های کلان حاکمیت ناب، به نیازهای اساسی حوزه سرمایه انسانی به ویژه در ابعاد مهارت‌های اجتماعی، کارگروهی، اخلاق، مسئولیت پذیری و مدیریت منابع انسانی پاسخ گو و مناسب باشد.

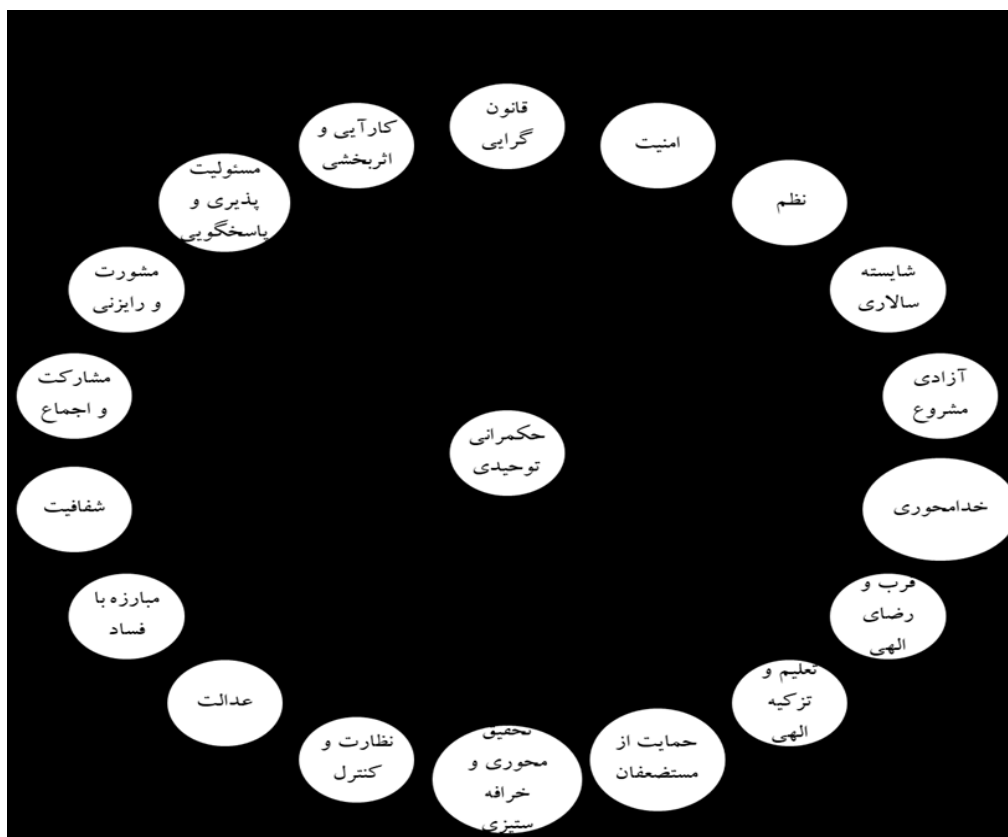
همان‌طور که در بیان مساله اشاره شد، شیوه رهبری و حکمرانی، تابعی از ارزش‌های حاکم بر بافت سازنده جامعه بوده؛ و بدیهی است چگونگی ماهیت عناصر تشکیل دهنده جامعه، خود نوع خاصی از نظام ارزشی و شیوه خاص حکمرانی را اقتضا می‌کند. همچنین الگوی حکمرانی توحیدی، ضرورتی است که می‌تواند زمینه را به منظور توسعه جامعه اسلامی کشورمان ایران فراهم سازد. این الگو ضمن برخورداری از ساختار سیستمی جوامع، جهت‌گیری نوینی در الگوی حکمرانی خوب داشته؛ و موجب تعالی پایدار برای حکومت فرازمانی خواهد شد. استنباط‌های عقلی و استنتاج از آیات و روایات نشان می‌دهد که جهان هدف-مند است؛ و حرکت کلان روند تاریخ به سمت صلاح، کمال و آینده‌ای روشن در حال طی شدن است. از دید تعالیم شیعی، این حرکت به سمت استقرار شهر عدل آرمانی مهدوی است؛ و فرجام تاریخ را رقم خواهد زد. لکن جامعه آرمانی مهدوی و حیات طیبیه، به خودی خود محقق نخواهد شد و نیازمند زمینه‌سازی است. در این راستا، ایجاد یک حکمرانی و نظام حاکمیتی مطلوب می‌تواند به عنوان یکی از مهمترین عوامل زمینه‌سازی به شمار آید؛ چرا که نقش الگویی حاکمان و نوع تأثیر نظام حکمرانی، می‌تواند شکل‌گیری جامعه زمینه ساز ظهور را تسریع یا به تأخیر بیاندازد. سؤال مهم و اساسی پیش روی این تحقیق، این است که حکمرانی مطلوب آستانه‌ی ظهور چه ویژگی‌هایی دارد. باتوجه به وضعیت موجود، که الگوهای معمول در تبیین حکمرانی توحیدی با دشواری روبرو است، بنابراین اهمیت پژوهش حاضر قابل تأمل است.

^۱ United Nation Development Progran (Undp)

^۲ يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَ... سوره مبارکه ص، آیه ۲۶.

اهداف حکومت اسلامی شمرده است. بنابراین، هرگونه شیوه و روش حکمرانی باید به تحقق این اهداف معطوف باشد. ضمن این - که قرآن کریم در آیات دیگری تحقق عدالت را به مثابه یک هدف حکومت الهی و حکومت عادلانه را شیوه‌ای از حکمرانی معرفی کرده است؛ و خطاب به حضرت داوود می‌فرماید: «ای داوود ما تو را خلیفه بر روی زمین قرار دادیم. پس در میان مردم به حق حکومت و داوری کن.» حکم به هرصورت نتیجه خلافت و حکومت بوده و مؤید آن است که مراد از حکم در اینجا این نیست که مقام خلافت به او داده شده باشد؛ بلکه مراد این است که شانی را که خداوند به حکم آیه «وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَضَّلْنَا الْخِطَابَ»^۱ قبل از این به او اعطا شده بود به فعلیت برساند. پرواضح است پیدایی و به فعلیت رساندن مقام مذکور، مرهون وجود حکومت و ولایت است.

^۱. سوره ص، آیه ۲۰.

نمودار ۱. عوامل مرتبط با حکمرانی توحیدی

پیشینه پژوهش

براتی (۱۰)، در کتاب خود تحت عنوان حکمرانی خوب و مبارزه با مفاسد اقتصادی، به تجزیه و تحلیل زوایای آن پرداخت. طبق این مطالعه، فساد، یک پدیده پیچیده اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و حتی امنیتی می باشد؛ که موجب ضعف نهادهای دموکراتیک می گردد؛ و در نهایت مشکلات زیادی را برای حکمرانی به وجود می آورد. مبارزه با فساد، یکی از مهمترین مولفه های حکمرانی خوب به شمار می رود؛ و از اهمیت اساسی برخوردار است.

یاوری گهر و همکاران، (۱۱)، در مقاله خود تحت عنوان تاثیر فشارهای روانی نقش بر رضایت شغلی با در نظر گرفتن اخلاق کار اسلامی و تمهدسازمانی، به تشریح زوایای آن پرداختند. طبق یافته های تحقیق، به سازمان میراث فرهنگی می توان پیشنهاد کرد سازوکاری ایجاد کند تا بتواند اخلاق کار اسلامی را در سازمان توسعه دهند؛ و بتوانند از طریق اشاعه آن بر میزان تعهد کارکنان بیفزایند؛ و در بلندمدت بتوانند موجبات رضایتمندی بیشتر آنان را فراهم کنند. یکی از راهکارهای عملی در این خصوص، تدوین منشور اخلاقی در سازمان است؛ زیرا برای کارکنان ابعاد اخلاقی مورد انتظار سازمان را به درستی روشن می کند.

پورعزت و همکاران (۱۲)، پژوهشی تحت عنوان طراحی الگوی ارزیابی رفتار اخلاقی در سازمان های ایرانی در پرتو قرآن و نهج البلاغه انجام دادند. یافته ها نشان داد با توجه به توسعه و افزایش نقش سازمان ها در جامعه؛ و در نتیجه گسترش تأثیر پیامدهای فعالیت های آن بر ذینفعان مختلف، رعایت اخلاق مبتنی بر ارزش های جامعه برای سازمان ها امری لازم و ضروری است؛ تا از یک سو با ایجاد تعامل صحیح بین کارکنان، سازمان، مراجعان و محیط، جامعه را دچار تعارض نکند؛ و از سوی دیگر، در رسیدن افراد جامعه به کمال حقیقی موثر باشد.

ظفری و همکاران، (۱۳)، پژوهشی تحت عنوان مختصات یابی از تصویر مطلوب حکمرانی زمینه ساز ظهور انجام دادند. سؤال مهم و اساسی پیش روی تحقیق مذکور این است که حکمرانی مطلوب آستانه ظهور، چه ویژگی هایی دارد. از آنجا که مفهوم حکمرانی دارای معنایی بسیط و گسترده است، لازم بود تا در ابتدا مفاهیم و اجزای آن استخراج؛ و به صورت الگو ارائه شود. در این راستا، با استفاده از شیوه فراترکیب، مقالات و کتاب های مرتبط با موضوع این تحقیق مورد بررسی قرار گرفت؛ و مفاهیم حکمرانی زمینه ساز ظهور استخراج و شناسه گذاری گردید. سپس این مفاهیم در الگوی تصویرپردازی زمینه ساز ظهور، جایابی شده؛ و با استفاده از آیات و روایات، تصویر مطلوب حکمرانی زمینه ساز ظهور، ترسیم گردید. شایان ذکر است که این الگو، در جلسات و نشست های خبرگان مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است.

طهماسب کاظمی و همکاران، (۱)، در تحقیق خود تحت عنوان نگرشی نوین در تبیین نظری حکمرانی، به توصیف ویژگی های جمهوری اسلامی ایران در این زمینه پرداخته اند. تحقیق مذکور با هدف شناسایی و ترسیم الگوی مفهومی حکمرانی جمهوری اسلامی ایران تدوین شده است. براین اساس، یک الگوی نظری مطالعه امور عمومی که از تلفیقی از نظریات مختلف که با شرایط و اقتضات کشور نیز بومی سازی شده، انتخاب؛ و براساس آن الگوی حکمرانی جمهوری اسلامی ایران اقتباس شده است. در ادامه، با مطالعه اسناد بالادستی نظام؛ شامل قانون اساسی، سند چشم انداز بیست ساله و سیاست های کلی برنامه های اول تا ششم توسعه (ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری)، ابعاد، مؤلفه ها، شاخص ها و ویژگی های الگوی حکمرانی جمهوری اسلامی ایران تبیین شده است. بررسی نتایج بدست آمده از این تحقیق نشان می دهد اسناد بالادستی نظام، نه تنها موضوعات و شاخص های الگوهایی مانند الگوی حکمرانی خوب را مورد توجه قرار می

این پژوهش در قسمت کیفی، یک تحقیق بنیادی می‌باشد؛ که در آن از رویکرد استدلال استقرائی استفاده شده؛ و برپایه روش‌های میدانی انجام می‌شود. تحقیق بنیادی به ساخت الگوهای نظری برای تبیین پدیده‌ها می‌پردازد؛ و یافته‌های آن به عنوان چارچوب پژوهش‌های کاربردی قابل بکارگیری است. در بخش کمی می‌توان پژوهش حاضر را از نوع پیمایشی دانست. همچنین پژوهش حاضر از حیث زمانی، مقطعی است؛ و گردآوری داده‌های موردنیاز آن، در مقطع زمانی خاص انجام شده است. داده‌های موردنیاز در مطالعه کیفی، به روش‌های متعددی از جمله مصاحبه، بررسی اسنادی و مشاهده حاصل شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر برای طراحی سوال‌های مصاحبه از خبرگان، مراجع و روحانیون دینی، اساتید علوم اسلامی، اساتید حوزه مدیریت و مدیران سازمان‌ها (دولتی و خصوصی) بوده‌اند. جهت انجام مصاحبه، جمع‌آوری اطلاعات با مراجعه به بانک اطلاعاتی از میان صاحب‌نظران و خبرگان مدیریت اسلامی، بین مذاهب، حکمرانی و خط مشی‌گذاری و همچنین مجریان دستگاه‌های اجرایی صورت پذیرفت. نمونه آماری پژوهش برای بخش کیفی، ۱۶ نفر بوده است. برای نمونه و روش نمونه‌گیری، با توجه به روش تحقیق موردنظر یعنی آمیخته با استراتژی کیفی - کمی، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. برای این منظور، بعد از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با هر یک از خبرگان، اطلاعات مصاحبه جمع‌آوری و کدگذاری شده و تحلیل همزمان روی مصاحبه‌ها صورت پذیرفت. سپس از طریق مقایسه مداوم با مصاحبه‌های قبل از خود موردسنجش قرار گرفت؛ تا این‌که به حالت اشباع برسد (موارد جدیدی در مصاحبه وجود نداشته باشد). در بخش کمی، از میان مراجع دینی، اساتید علوم اسلامی، مجریان دستگاه‌های اجرایی و مدیران سازمان‌ها به عنوان نمونه آماری استفاده شده؛ و پرسشنامه بین آنها توزیع گردید. حجم نمونه آماری برای بخش کمی تحقیق براساس جدول مورگان و با توجه به بزرگ بودن جامعه، تعداد ۳۸۴ نفر بوده؛ که به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. در کدگذاری محوری، کدهای تولید شده در گام قبلی، به روشی جدید و با هدف ایجاد ارتباط میان کدها بازنویسی می‌شوند. کدگذاری محوری منجر به ایجاد گروه‌ها و مقوله‌ها می‌گردد؛ و تمامی کدهای مشابه در گروه خاص خود قرار می‌گیرند. بدین منظور، تمامی کدهای ایجاد شده دوباره بازبینی شدند؛ و با متون مقایسه گردید تا مطلبی فراموش نگردد. البته در این فرآیند ممکن است چندین کد باز با عنوان یک کد محوری کدگذاری شوند. در جدول ۱، کدهای باز استخراجی به کد محوری تبدیل شدند.

دهد؛ بلکه بسیار گسترده‌تر از این الگو به تبیین نظریه حکمرانی پرداخته است. جامعیت یافته‌های حاصل از چارچوب نظری ارائه شده، نقص آشکار قیاس تام حکمرانی را در چارچوب حکمرانی خوب به نمایش می‌گذارد. در نهایت، پیشنهاد می‌شود محققان کشور با استفاده از این تجربیات و با به کارگیری این روش‌ها، تلاش‌اندک محققان این مسیر را ادامه داده؛ و نظریه حکمرانی جمهوری اسلامی ایران را روز به روز بلوغ بخشیده و تکمیل نمایند؛ تا بتوان آن را در عرصه عمل به کار گرفت و به اهداف عالی نظام دست یافت.

❖ اسماعیل و مهدشرف^۱، (۱۴)، در مقاله خود تحت عنوان نقش پارادایم توحیدی در تبدیل سیستم مدیریت، به تحلیل زوایای آن پرداختند. محققان در این پژوهش، اهمیت حیاتی پارادایم توحید را در تبدیل یک سیستم مدیریتی مورد بررسی و تحلیل قرار دادند. آنها مدل کلی را پیشنهاد دادند که ممکن است توسط هر نوع سازمان و کسب و کار؛ اعم از دولتی، سیاسی و یا اجتماعی اقتباس شود. تحقیق مذکور همچنین اجزای اساسی پارادایم را پیشنهاد داد؛ و کاربرد جنبه‌های انتخابی اجزا در یک شرکت معمولی را نشان می‌دهد. محققان مولفه‌های اصلی الگوی توحید (وحدت خدا) و همچنین عواملی را موردبررسی قرار دادند که روحیه توحید را با عملکرد مدیریت ارتباط می‌دهد؛ مانند برنامه ریزی، سازماندهی، هدایت و کنترل. در تمامی وظایف مدیریتی، باید اطمینان حاصل شود که آنها با روحیه توحید هماهنگ هستند؛ و اگر هم نیستند، باید هماهنگ گردند تا بتوان به یک مدیریت واحد و مطلوب دست یافت. در پایان و در یک پیش‌نیاز مهم، لازم است چارچوب پیشنهادی یادگیری مداوم از دین و حرفه مدیریت، برای دستیابی به سازمان توحیدی و هماهنگ موردنظر، بکار برده شود.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، در زمره پژوهش‌های کاربردی است؛ که هدف این‌گونه پژوهش‌ها، به کارگیری دانش در موقعیت‌های جدید و در یک زمینه خاص است. نوع تحقیق حاضر، با رویکرد آمیخته و یا ترکیبی با راهبرد اکتشافی متوالی است؛ زیرا گردآوری داده‌های موردنیاز، از طریق ابزارهای پژوهش کیفی (مصاحبه) و پژوهش کمی (پرسشنامه) انجام گردید. در واقع در این تحقیق، محقق با ترکیب جنبه‌های مثبت تحقیقات کیفی و کمی، موضوع تصویرپردازی از حکمرانی توحیدی در راستای تحقق دولت فرازمانی را مورد مطالعه قرار می‌دهد. این مطالعه به روش ترکیبی و از نوع طرح‌های تحقیق آمیخته اکتشافی است. در این نوع طرح پژوهش اکتشافی، ابتدا داده‌های کیفی و سپس داده‌های کمی گردآوری و تحلیل می‌گردد. بنابراین، ابتدا پدیده موردنظر موشکافی شده؛ و سپس برای تعیین داده‌های کیفی، از داده‌های کمی استفاده می‌شود. به طوری که داده‌های کیفی، داده‌های کمی را می‌سازند. در روش آمیخته اکتشافی، به داده‌های کیفی اهمیت بیشتری داده می‌شود؛ و در توالی گردآوری داده‌ها، ابتدا داده‌های کیفی سپس داده‌های کمی گردآوری می‌شوند. مزیت این طرح پژوهشی آن است که محقق ابتدا پدیده موردبررسی را به نحوی کامل موشکافی می‌کند؛ و سپس ابعاد و مولفه‌های تشکیل‌دهنده پدیده را به دست می‌آورد. پژوهشگر با گوش دادن به آزمودنی‌ها ابعاد را مشخص می‌کند؛ نه از طریق ابزار از قبل تعیین شده. اما از طرف دیگر، در این طرح پژوهشی، هم حجم گردآوری و هم زمان گردآوری، زیاد است. در این مطالعه، به منظور تبیین دقیق تر، بررسی جنبه‌های نهفته و همچنین جنبه‌های مشاهده‌پذیر پژوهش؛ جهت تصویرپردازی از مدل حکمرانی توحیدی در راستای تحقق دولت فرازمانی، از روش تحقیق آمیخته اکتشافی استفاده می‌گردد.

¹ Ismail & Sharif.

جدول ۱. گویه‌های مصاحبه، کدهای باز استخراجی و کدهای محوری

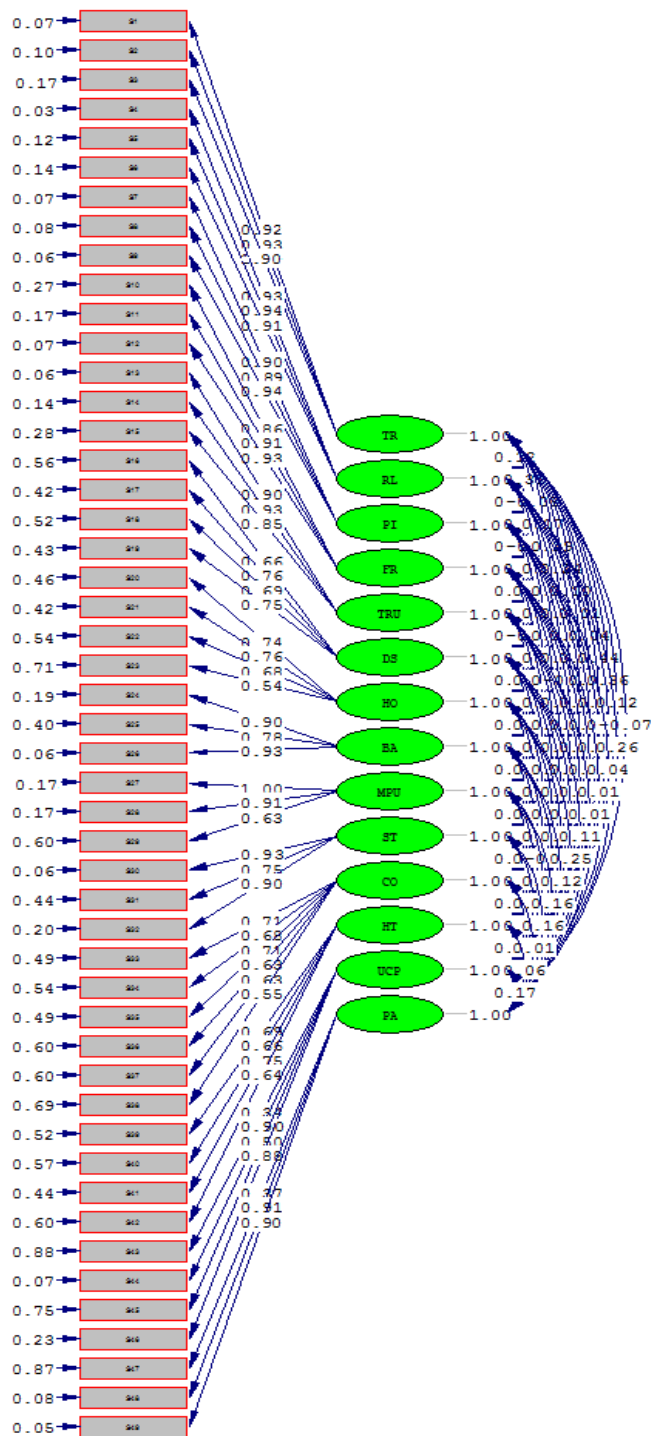
ردیف	گویه‌ها	کدباز	کدمحوری
۱	یکی از ارکان اصلی حکومت توحیدی، تواضع و تسلیم در برابر حق؛ و اطاعت از فرامین الهی است.	پذیرش حق و تسلیم شدن	کدمحوری
۲	طبق فرمایش حضرت امیر (ع): حق را بگو؛ اگر چه نابودی تو در آن باشد؛ زیرا که نجات تو در آن است. حقیقت ایمان این است که حق را بر باطل مقدم داری؛ هر چند حق به ضرر تو و باطل به نفع تو باشد.	بیان و اعلان حق	حق گرابی
۳	تنها در پرتو رعایت حق و مبارزه با باطل است که می توان در مسیر قرب و رضایت الهی گام برداشت.	اجرا و برپاداشتن حق	
۴	باتوجه به کلمه توحید، لاله‌الاله، میزان و خط قرمز رفتار و اعمال ما، قوانین و حدود الهی است.	پایبندی و اعتقاد به قوانین الهی و قراردادهای اجتماعی	
۵	یکی از موارد مهم در حکمرانی، همبستگی و تعهد ملی؛ و همچنین ضمانت اجرای قوانین و مقررات است.	ضرورت، سادگی، انسجام و ضمانت اجرا	قانون گرابی
۶	شرط اول برپایی حکومت در جامعه، مشروعیت الهی و درواقع عبودیت خالص برای خداوند است.	مشروعیت الهی برای ثبوت حکومت	
۷	دومین شرط لازم برای تحقق حکومت در جامعه، مشروعیت و اقبال مردمی حکمران است.	مشروعیت مردمی برای تحقق و اجرایی شدن حکومت	
۸	تمامی ارکان حکومت، باید ضمن هماهنگی و انسجام کامل با یکدیگر، از استقلال و آزادی عمل برخوردار باشند.	استقلال نهادی	
۹	دستگاه‌های نظارت کننده در جامعه؛ اعم از دستگاه اجرایی، مقننه و قضائی، باید به طور مستقل به وظایف قانونی خود عمل نمایند.	استقلال نظارتی	استقلال
۱۰	لزوم توجه به استقلال ملی؛ و قطع وابستگی به کشورهای دیگر.	استقلال سیاسی	
۱۱	از ضرورت‌های جامعه، استقلال مالی و بودجه‌ای دستگاه‌های مختلف است.	استقلال بودجه‌ای	
۱۲	طبق فرمایش حضرت امیر (ع): کسی که عقلش بر هوای نفسش غالب باشد، به رستگاری و سعادت نائل می شود؛ و آن کس که عقلش مغلوب تمایلات نفسانیش باشد، سرانجام رسوا و مفتضح می گردد.	مخالفت با هوای نفس	
۱۳	از نشانه‌های افراد صالح، تقوای الهی است. و این که انسان، خود را برای خدا خالص و متواضع کند.	خدا ترسی	تقوا
۱۴	کسی که بخواهد دیگران را هدایت و ارشاد کند، ابتدا باید به تعلیم و تزکیه خویش بپردازد.	تقدم اصلاح خویش بر اصلاح دیگران	
۱۵	یکی از نشانه‌های جهل، غرور و تعصب می باشد.	پرهیز از غرور و خودپسندی	
۱۶	تمامی رفتار و اعمال انسان، باید در جهت کسب سعادت دنیوی و اخروی باشد.	آخرت گرابی	
۱۷	طبق احادیث و روایات اسلامی، انسان همواره باید به یاد مرگ و آخرت باشد.	یاد مرگ	ایمان به معاد
۱۸	طبق فرمایش پیامبر اکرم (ص): بزرگترین گناهان، دنیاپرستی است.	دنیاطلب نبودن	
۱۹	انسان باید بداند که بدون اذن خداوند، حتی هیچ برگه‌ای از درخت به زمین نمی‌افتد.	یاری جستن از خداوند	
۲۰	انسان هر اندازه که به خداوند ایمان و اعتقاد داشته باشد؛ و البته بیشتر از آن، خدا هم به یاری او می‌آید.	امید و اعتماد به خداوند	توکل
۲۱	طبق فرمایش حضرت امیر (ع): هر کس یقینی دارد و سپس شک کند، باید بر یقین خود بایستد؛ زیرا شک نمی‌تواند یقین را نقض کند.	یقین و پرهیز از شک و تردید	
۲۲	حلم و بردباری، از نشانه‌های افراد مطمئن و دل آرام به یاد خداست.	صبر و بردباری	
۲۳	پیامبر اکرم (ص) فرمودند: بدانید که بهترین انسان‌ها کسانی هستند که دیر به خشم آیند و زود راضی شوند.	فرو خوردن خشم	
۲۴	از نشانه‌های افراد متقی و موحد، گشاده رویی و نرمخویی با دیگران است.	گشاده رویی و نرم خویی	شرح صدر
۲۵	حضرت امام حسین (ع) فرمودند: باگذشت‌ترین مردم آن کسی است که با تکیه بر مسند قدرت، عفو و اغماض داشته باشد.	عفو و بخشایش	
۲۶	اصل و مبنای تمامی امور زندگی، صداقت و راستگویی است.	راست گفتاری و پرهیز از دروغ	
۲۷	امام زین العابدین (ع) فرمودند: منافق کسی است که هرگاه با تو حرف می‌زند دروغ می‌گوید، اگر به تو وعده می‌دهد خلف وعده می‌کند، هر وقت امانت به او سپردی به تو خیانت می‌نماید؛ و چنانچه با او مخالفت کنی، در پشت سر، تو را غیبت می‌کند.	پرهیز از ریاکاری	صداقت
۲۸	انسان صالح، کسی است که پکرتنگ و صادق باشد.	هماهنگی دل و زبان	

	کسی که زبانش با رفتار و اعمالش یکسان نباشد، از مسیر رضایت و قرب الهی به دور است.	۲۹	تطابق گفتار و کردار
	قرآن کریم، سوره مومنون، آیه ۸: و آنها که امانت‌ها و عهد خود را رعایت می‌کنند...	۳۰	ادای امانت
امانت داری	پیامبر اکرم (ص) فرمودند: اگر کسی تو را امین دانست و امانتی به تو سپرد، آن را به او بازگردان؛ و اگر کسی به تو خیانت و دغل کاری کرد، تو به او خیانت نکن.	۳۱	وفای به عهد
	لازمه حکمرانی توحیدی، رعایت امانت و عدالت در بیت‌المال است.	۳۲	حفظ بیت المال و ادای حق از بیت المال
	شخص مومن، همواره بیش از خودش برای دیگران خیرخواهی می‌کند.	۳۳	خیرخواهی
محوریت منافع و مصالح عامه	امیرالمومنین علی (ع) می‌فرمایند: چیزی همانند بدعت خراب کننده دین؛ و برنامه ای چون طمع فاسدکننده انسان نیست.	۳۴	پرهیز از طمع ورزی
	رهبر حکومت عدل الهی، فردی است که منافع کل جامعه را بر منافع افراد و گروه های خاص ترجیح دهد.	۳۵	اولویت رضایت عامه نسبت به خواص
	رسول اکرم (ص) فرمودند: هر کس مسلمانی را به استخدام درآورد، در حالی که می‌داند در جامعه اسلامی شایسته تر و آگاه تر از او به کتاب خدا و سنت رسول وجود دارد، به خدا و رسول و تمام مسلمانان خیانت کرده است.	۳۶	شایسته سالاری در انتخاب قضات
نظام قضائی مستقل و کارآمد	کارگزاران و قضات، زمانی می‌توانند به خوبی به وظایف محوله شان عمل نمایند که به لحاظ مالی تامین باشند.	۳۷	تامین معیشت قضات
	قوای مختلف جامعه، اعم از مجریه، مقننه و قضائیه، باید به طور هماهنگ؛ اما مستقل از هم فعالیت کنند.	۳۸	حفظ استقلال قضات و نظام قضائی
	اصل و مبنای تمامی قوانین و حدود جامعه، قرآن کریم و روایات اسلامی است.	۳۹	معیار قراردادن قرآن کریم و سنت در حل منازعات
	رعایت ضوابط بجای روابط در تمامی ارکان و شئون جامعه، از جمله شروط رضایت مردم است.	۴۰	بسترسازی و ایجاد فرصت های برابر سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی برای تمامی افراد در چارچوب شرع مقدس اسلام
	در قرآن کریم، شرط دست یافتن به تقوا عدالت در رفتار بیان شده است: «اعدلوا هو اقرب للتقوی»: عدالت بورزید که به تقوا نزدیک‌تر است.	۴۱	عدالت ورزی
	اعتدال و پرهیز از افراط و تفریط، از جمله مواردی است که باید در حکومت توحیدی به آن توجه شود.	۴۲	اعتدال و میانه روی
	طبق حدیثی معروف از حضرت امیر (ع)، انسان باید هرچه برای خود می‌پسندد، برای دیگران نیز بیسندد.	۴۳	انصاف و یا قراردادن خویش جای دیگران
	حضرت امیر (ع) فرمودند: عدل سبب حیات است؛ و عدالت مایه استحکام زندگی مردم و زینت حاکمان است. برترین بندگان نزد خدا، امام عادل است که هم خود هدایت شده است و هم دیگران را هدایت می‌کند.	۴۴	اهمیت و ارزش عدالت برای حاکمیت، تساوی و برابری افراد
	حکمران در جامعه توحیدی، باید تمام توان و تلاش خود را برای ستاندن حقوق مردم بکارگیرد.	۴۵	اهمیت احقاق حق مردم برای حاکمیت
	طبق فرمایش حضرت امیر (ع): بخشش نابجای حکمرانان از اموال عمومی مسلمانان، ستم و خیانت است.	۴۶	کوتاه کردن دست غاصبان بیت‌المال و بازگرداندن اموال به غارت رفته
	تمامی مردم جامعه، از حقوق برابر و تساوی نسبت به یکدیگر برخوردار هستند.	۴۷	رعایت اصل مساوات با مردم
	طبق آیات ۶-۱ سوره مطففین، خداوند می‌فرماید: وای بر کم‌فروشان. آنها که به هنگام خرید، حق خود را به‌طور کامل می‌گیرند؛ و به هنگام فروش از کیل و وزن کم می‌گذارند. آیا آنها گمان نمی‌کنند که در روز عظیمی برانگیخته خواهند شد؛ روز رستاخیز در دادگاه عدل خدا. روزی که مردم در برابر پروردگار جهانیان به پای ایستند.	۴۸	انصاف در تجارت و معاملات
	یکی از پایه های اصلی درآمد ملی، اخذ مالیات از مردم است. البته این فرآیند باید با رعایت عدالت صورت گیرد.	۴۹	اخذ مالیات متناسب با دوره های رونق و رکود
	انسان به قدر همتش به توفیق دست می‌یابد.	۵۰	بلندهمتی بکارگیری

حداکثر توان	تلاش و پشتکار زیاد	از ویژگی های افراد موفق، تلاش و پشتکار در زندگی است. این مهم، جزء ویژگی های اصلی رهبر و کارگزاران جامعه توحیدی می باشد.	۵۱
	عمل گرایی	طبق آن مثل معروف زبان یارسی، دوصد گفته چونیم کردار نیست.	۵۲
	پایداری و استواری	انسان باید همواره در مسیر درست، ثابت قدم باشد. البته این وعده الهی است که افراد باایمان را در مسیر حق ثابت قدم می دارد.	۵۳
صلابت	شجاعت و قاطعیت	مومنان درمقابل هم مهربان و متواضع؛ و درمقابل دشمنان، سرسخت و قاطع هستند.	۵۴
	تمرکز و اراده و پرهیز از سستی	سستی و تنبلی در امور، موجب هزم و شکست می گردد.	۵۵
	مبارزه با فساد براساس شریعت توسط سازوکارهای نظارتی	از جمله راهکارهای سلامت اداری و مبارزه با فساد، نظارت مسئولان بر مردم، نظارت مردم بر مسئولان، نظارت مردم بر مردم؛ و نظارت مسئولان بر مسئولان است.	۵۶
	تقوا و خدایرستی	اولین شرط بندگی، تقوای الهی است.	۵۷
	سعه صدر	با گذشت و سعه صدر می توان به کامیابی و موفقیت دست پیدا کرد.	۵۸
	خودسازی و پرهیز از غرور و خودپسندی	غرور، عامل هبوط و سقوط آدمی است.	۵۹
	عدالت	از مهمترین توصیه های قرآن کریم و روایات اسلامی، رعایت عدالت در جامعه است.	۶۰
	امانت داری	وفای به عهد و امانت داری، می تواند موجب عزت و سربلندی فرد بین مردم گردد.	۶۱
	تعالی اخلاقی و معنوی منابع انسانی	در صورت توجه به معیارهای شرعی و اخلاقی بین کارکنان، بهتر و راحت تر می توان به اهداف حکومت توحیدی دست پیدا کرد.	۶۲
فسادستیزی / مبارزه با فساد	به کمال رسانیدن	انسان، آزاد آفریده شده تا با بندگی به درگاه خداوند، به قرب الهی برسد.	۶۳
	نظام جامع ارزیابی عملکرد	از مهمترین معیارهای حکمرانی، برقراری یک نظام ارزیابی جامع عملکرد بین تمامی نهادها و کارکنان دستگاه های مختلف است.	۶۴
	نظام جامع نظارتی	یکی از حیاتی ترین ارکان یک مدیریت سالم و کارآمد، وجود یک نظام کامل و دقیق نظارت و بازرسی است.	۶۵
	نظارت و کنترل بر شکایات مردمی	اعتماد در سازمان خوب است؛ اما نظارت حتما لازم است.	۶۶
	بهبود آگاهی و فرهنگ عمومی نظارت بر عملکرد	شهروندان و آحاد مردم، باید از مسئولان درمورد عملکردشان مطالبه-گری نمایند.	۶۷
	عدالت و مساوات	خداوند در قرآن کریم فرموده است: زمین و آسمان ها به واسطه عدالت پیداشته شده اند.	۶۸
	حرمت نگه داشتن مردم و خوشبینی نسبت به آنان (مردم داری)	رهبر جامعه توحیدی، باید همواره با اعتماد، مهربانی و محبت با مردم رفتار نماید.	۶۹
	مشارکت و بکارگیری مردم در اداره حکومت	یکی از شیوه های نوین در مدیریت و رهبری جوامع امروزی، مدیریت مشارکتی است.	۷۰
	مشورت با صالحان و نخبگان و احترام به افکار دیگران	طبق فرمایش خداوند در قرآن کریم، وامرهم شوری بینهم.. به شور و مشورت در امور سفارش شده است.	۷۱
	دوراندیشی و عاقبت اندیشی	از نشانه های افراد صالح، هزم و دوراندیشی در امور است.	۷۲
	پرهیز از شتاب بی مورد	عجله و شتاب، به معنی اقدام به کارها، قبل از این که زمینه ها و مقدمات لازم آن کار فراهم شود، از صفات رذیله شمرده شده؛ و صبر و بردباری که نقطه مقابل آن است، از فضایل اخلاقی بشمار می آید.	۷۳
حسن تدبیر	جامع نگری	انسان همواره باید تمامی جوانب را در امور مختلف در نظر بگیرد؛ و سپس به انجام آن اقدام نماید.	۷۴
	موقعیت شناسی	رهبران و کارگزاران حکومت توحیدی، همواره باید موقعیت شناس بوده؛ و از فرصت ها نهایت استفاده را ببرند.	۷۵
	ترک آرزوهای طولانی	انسان همواره باید براساس توانایی های خود و واقعیت های موجود، اهداف خود را مشخص کند.	۷۶
	عقلانیت و خردورزی	شرط عمل درست و سعادت دنیوی و اخروی، عقلانیت و منطقی است.	۷۷
	تفکر و اندیشه ورزی	تامل و تفکر قبل از هر عمل، نشانه خردورزی و عامل رستگاری است.	۷۸
فهم و ادراک صحیح	دانایی و تخصص	از لوازم حکمرانی، استفاده از افراد متخصص و متعهد در مشاغل و پست های مختلف است.	۷۹
	بصیرت و فهم عمیق	انسان همواره باید با بصیرت خود، موقعیت ها و شرایط و اقتضانات را درک کند.	۸۰
ارتباط مستقیم با	تاکید و سفارش به ارتباط بی واسطه با مردم	حکمرانان و کارگزاران حکومت توحیدی، باید خود را خادم مردم بدانند و یاسخگوی آنان باشند.	۸۱

مردم	رسیدگی به مشکلات مردم توسط حاکم	هرقدر رهبر حکومت توحیدی بتواند بدون واسطه و مستقیم با مردم ارتباط برقرار نماید، نتایج بهتری به دنبال خواهد داشت.	۸۲
	فراهم کردن فرصت هایی برای مردم؛ تا به راحتی و بدون ترس و اضطراب، مسائل و مشکلات خود را با حاکمان بیان کنند	طبق فرمایش بزرگان دین، حاکمان باید خود را از مردم بدانند؛ و در دسترس آنها باشند.	۸۳
	منع احتجاب و پنهان شدن و عدم ارتباط مستقیم با مردم	حکمران خوب کسی است که مردم بتوانند بدون ترس و نگرانی، با او دیدار کرده و موارد و مطالب مورد نظرشان را مطرح نمایند.	۸۴
	دسترسی آسان زیردستان به مدیران	مدیران نباید خود را از دسترس کارکنان و ارباب رجوع دور نمایند؛ بلکه باید همواره در دسترس و یاسخگو باشند.	۸۵
	مشارکت و گفتمان جمهوریت در ذیل حاکمیت الهی	یکی از ارکان حکومت، استفاده از مشارکت و نظرات مردم؛ در مواردی نظیر انتخابات است.	۸۶
مشورت و همفکری / مشارکت	مشورت با دیگران	همفکری و استفاده از نظرات افراد ذی صلاح، عامل موفقیت است.	۸۷
	پندپذیری	مشورت با افراد صالح و امین، از توصیه های موکد دین است.	۸۸
	عبرت آموزی	انسان همواره باید از گذشته درس عبرت و تجربه کسب کند؛ تا بتواند آینده بهتری برای خود رقم بزند.	۸۹
	پرهیز از خودرایی و خودکامگی	کسی که فقط متکی به نظر خود بوده و به نظرات دیگران احترام نگذارد، نمی تواند شایسته رهبری جامعه باشد.	۹۰
	مهربانی و دوستی با مردم، پرهیز از خشونت و درنده خویی با آنان	حاکمان جامعه همواره باید با رفت و مهربانی با مردم برخورد نمایند.	۹۱
جلب رضایت و محبت مردم	علاقه و اشتیاق به عموم مردم، بخشش اشتباهات آنان و تساهل در برخورد	رهبران جامعه توحیدی باید مردم را از خود بدانند، با آنها با ملاحظت برخورد نمایند؛ و گره از مشکلات آنان بازکنند.	۹۲
	ملاحظه، درک مشکلات و مماشات با مردم در مالیات؛ در مواقع بحران	رهبر جامعه آرمانی کسی است که در مواقع بحرانی اقتصاد و ...، ضمن حفظ آرامش، تاحدممکن به مردم کمک و یاری برساند و مشکلات آنها را برطرف نماید.	۹۳
	تکریم و احترام به مردم در هنگام عطا و منع	رهبر حکومت توحیدی، همواره باید با تواضع و احترام با مردم برخورد کند.	۹۴

Chi-Square=4967.77, df=2036, P-value=0.00000, RMSEA=0.065

نمودار ۳. بار عاملی استاندارد تحلیل عاملی مقیاس پرسشنامه

در این پژوهش، از روش آلفای کرونباخ که در بیشتر پژوهش‌ها مبنای سنجش پایایی قرار می‌گیرد، استفاده شده است. در این روش، اجزاء یا قسمت‌های آزمون برای سنجش پایایی آزمون به کار می‌روند. زمانی که این ضریب بزرگتر از ۰/۷ باشد، آزمون از پایایی قابل قبولی برخوردار است.

جهت برازش مدل ساختاری، از تعدادی شاخص‌های نیکوئی برازش استفاده شده است. یکی از شاخص‌های عمومی برای به حساب آوردن پارامترهای آزاد در محاسبه شاخص‌های برازش، شاخص خی‌دو بهنجار است؛ که از تقسیم ساده خی‌دو بر درجه آزادی مدل، محاسبه می‌شود. چنانچه این مقدار بین ۱ تا ۵ باشد مطلوب است.

$$\frac{x^2}{df} = \frac{5364.86}{2013} = 2.665$$

همچنین شاخص‌های نیکوئی برازش مدل‌ها نیز در بازه مورد قبول قرار گرفته‌اند.

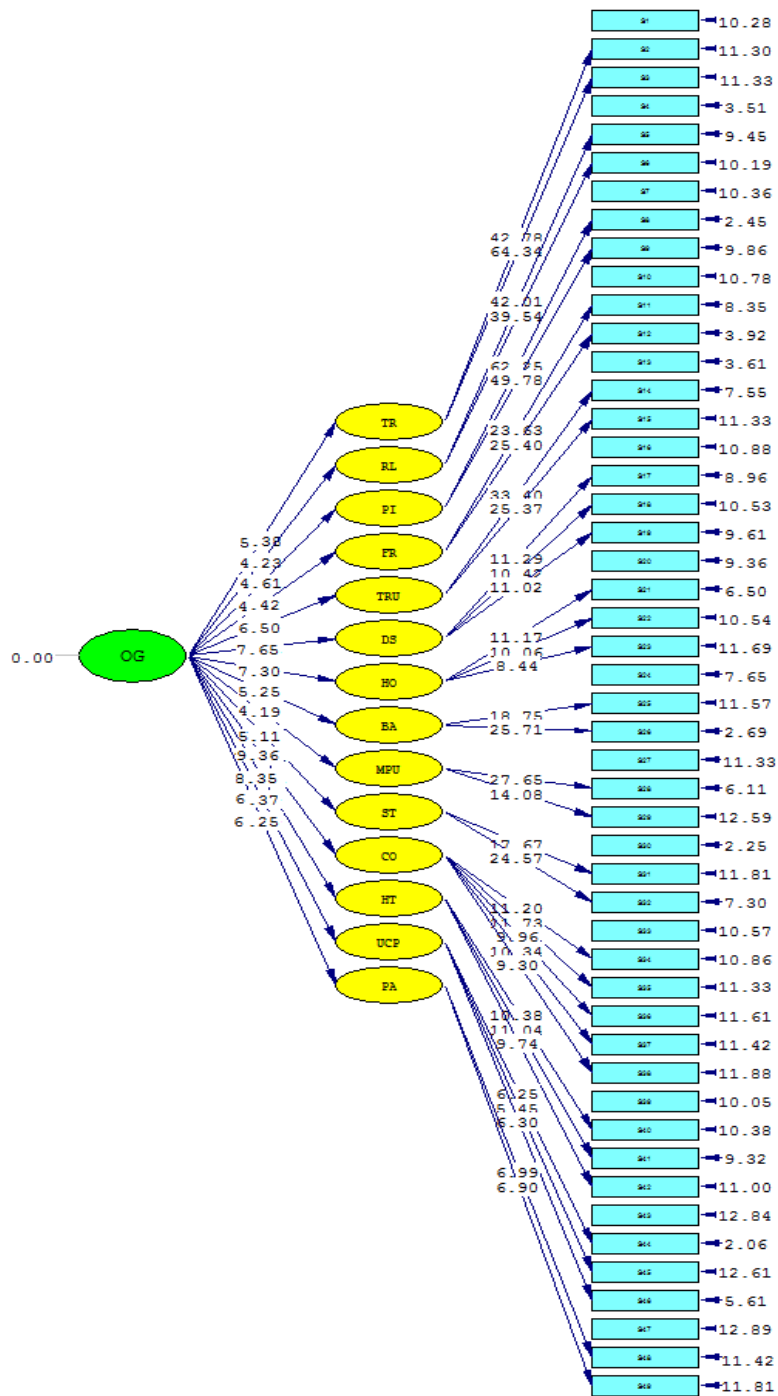
جدول ۳. داده‌های مربوط به مدل نهایی تحقیق

شاخص برازندگی	SRMR	RMSEA	GFI	NFI	NNFI	IFI
مقادیر قابل قبول	< ۰/۰۵	< ۰/۰۸	> ۰/۹	> ۰/۹	> ۰/۹	> ۰/۹
مقادیر محاسبه شده	۰/۰۴۵	۰/۰۷	۰/۹۱	۰/۹۲	۰/۹۶	۰/۹۷

مدل نهایی تحقیق براساس متغیرهای اصلی تحقیق و معیارهای هرکدام مشخص شده است. این مدل با اقتباس از برون‌داد نرم‌افزار Lisrel ترسیم شده است.

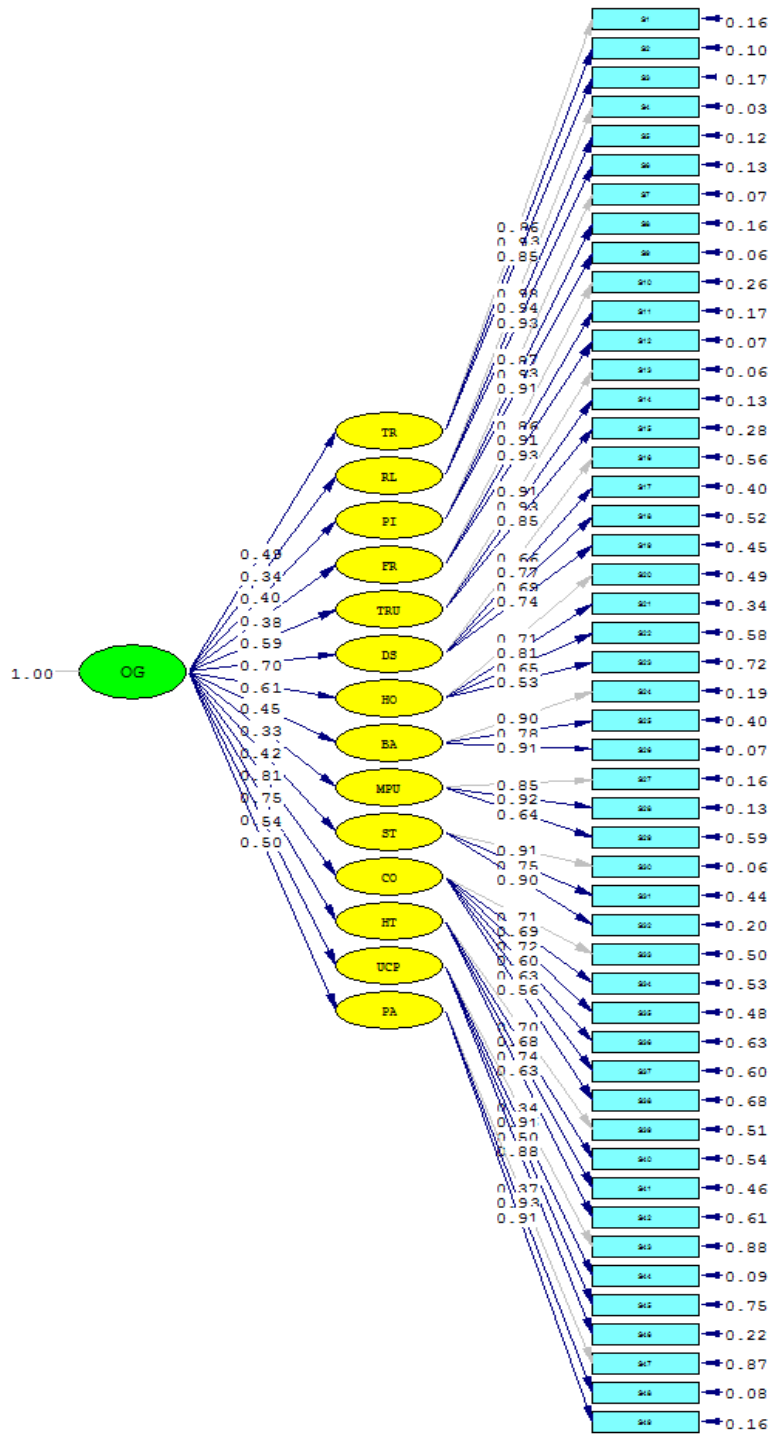
جدول ۲. آلفا کرونباخ مقیاس‌های سنجش یابایی پرسشنامه

تعداد گویه	ضریب آلفا	آلفا کرونباخ مقیاس‌های سنجش یابایی
۳	۰/۹۸۰	حق‌گرایی
۳	۰/۹۶۵	قانون‌گرایی
۳	۰/۹۸۴	تقوا
۳	۰/۹۳۶	ایمان به معاد
۳	۰/۹۲۸	توکل
۴	۰/۸۱۰	شرح‌صدر
۴	۰/۷۱۱	صداقت
۳	۰/۹۰۹	امانت‌داری
۳	۰/۸۶۶	بکارگیری حداکثر توان
۳	۰/۹۰۰	صلابت
۶	۰/۸۱۶	فساد ستیزی / مبارزه با فساد
۴	۰/۷۷۷	حسن‌تدبیر
۴	۰/۷۵۵	فهم و ادراک صحیح
۳	۰/۷۸۹	مشورت و همفکری / مشارکت
۴۹	۰/۸۷۵	کل پرسشنامه

Chi-Square=5364.86, df=2013, P-value=0.00000, RMSEA=0.070

نمودار ۴. آماره T-Value نتایج تأیید مدل نهائی ارتباط بین متغیرها

Chi-Square=5364.86, df=2013, P-value=0.00000, RMSEA=0.070

نمودار ۵. نتایج نائید مدل نهائی ارتباط بین متغیرها

جدول ۴. نتایج آزمون فرضیه های تحقیق

نتیجه	علامت	آماره t	ضریب مسیر	مسیر
تایید	+	۵/۳۸	۰/۴۸	حکمرانی توحیدی ← حق گرای
تایید	+	۴/۲۳	۰/۳۴	حکمرانی توحیدی ← قانون گرای
تایید	+	۴/۶۱	۰/۴۰	حکمرانی توحیدی ← تقوا
تایید	+	۴/۴۲	۰/۳۸	حکمرانی توحیدی ← ایمان به معاد
تایید	+	۶/۵۰	۰/۵۹	حکمرانی توحیدی ← توکل
تایید	+	۷/۶۵	۰/۷۰	حکمرانی توحیدی ← شرح صدر
تایید	+	۷/۳۰	۰/۶۱	حکمرانی توحیدی ← صداقت
تایید	+	۵/۲۵	۰/۴۵	حکمرانی توحیدی ← امانت داری
تایید	+	۴/۱۹	۰/۳۳	حکمرانی توحیدی ← بکارگیری حداکثر توان
تایید	+	۵/۱۱	۰/۴۲	حکمرانی توحیدی ← صلابت
تایید	+	۹/۳۶	۰/۸۱	حکمرانی توحیدی ← فساد ستیزی / مبارزه با فساد
تایید	+	۸/۳۵	۰/۷۵	حکمرانی توحیدی ← حسن تدبیر
تایید	+	۶/۳۷	۰/۵۴	حکمرانی توحیدی ← فهم و ادراک صحیح
تایید	+	۶/۲۵	۰/۵۰	حکمرانی توحیدی ← مشورت و همفکری / مشارکت

درخواست می کند: (قال رب اشْرَحْ لِي صَدْرِي) (طه/ ۲۵)؛ عرض کرد: پروردگارا سینه ام را گشاده گردان.

از طرف دیگر، صداقت و پاسخگویی، یک امر حیاتی برای حکمرانی خوب در نظر امام علی (ع) است. چنان که امیرالمؤمنین (ع) می فرماید: «هرگز گمان مبرید که مطلب و سخن حقی (انتقاد کردن از ایشان) که به من می گوید برایم سنگین باشد و از آن ناراحت شوم؛ و گمان مدارید که من در فکر بزرگ جلوه دادن خویشم؛ زیرا کسی که شنیدن و عرضه حق و عدالت بر او دشوار باشد، عمل به آن برایش دشوارتر خواهد بود. بنابراین از گفتن حق یا مشورت به عدل با من خودداری نکنید؛ زیرا من شخصاً خویش را مافوق آن که اشتباه کنم نمی دانم؛ و از آن در کارهایم ایمن نیستم؛ مگر این که خداوند مرا حفظ کند»

کارایی و اثربخشی حکمرانی خوب، نیاز به آن دارد که سازمانها و فرایندها تلاش کنند به تمام ذینفعان، در چارچوب زمانی معقول خدمات مناسب و صادقانه ارائه دهند. کارایی و اثربخشی، نیازمند عقلانیت در سیاست گذاری، و ثبات و تداوم است. بدین معنا که تصمیمات براساس منافع ملی و درجهت تامین و تضمین رفاه و امنیت عامه مردم و حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور اتخاذ شود؛ و از رویکردی توسعه‌ای برخوردار باشد. ثبات مدیریتی و تداوم برنامه‌ها نیز ضروری است؛ و هنگامی این امر تحقق می‌یابد که نظام مناسب حزبی، تضمین‌کننده شایسته‌سالاری و تربیت و پرورش نخبگانی باشد که با حضور در مصادر تصمیم‌گیری، ادامه‌دهنده فرایند پیشرفت کشور باشند.

در حال حاضر، وجود سازوکاری مشخص برای پرهیز از ریاکاری، گسترش صداقت، شایسته‌سالاری و بهره‌گیری از افراد توانمند و متعهد در نهادهای مختلف، ضروری به نظر می‌رسد. حکمرانی خوب، مشروط به خروجی خوب و مستمر برای مردم یا همان کارآمدی و اثربخشی است. در حکمرانی خوب، هدف حکومت به حداکثر رساندن رفاه عمومی، جلب رضایت مادی و معنوی شهروندان و حمایت از حقوق بنیادین شهروندان است. هر حکومتی که موفق به تحقق این اهداف شود، آن حکومت کارا و اثربخش تلقی خواهد شد. داشتن صلابت و انسجام لازم، و کارایی و اثربخشی، به توانایی حکومت در قانون گذاری، قضاوت و تصمیمات مدیریتی درباب عدالت و قانونمندی متکی است. همچنین حسن تدبیر بدون وجود شفافیت و قانونمندی، قابل اجرا نیست. این مؤلفه در کنار مؤلفه های دیگر حکمرانی، عنصر مهم مشروعیت بخش به حکومت و مشوق همکاری و مشارکت مردم و گروه ها با حکومت است. در اندیشه حکومتی حضرت امیر (ع)، حسن تدبیر و پاسخگویی، به مثابه ضرورت و یک شاخص جاودان و

نتیجه گیری و پیشنهادهای پژوهش

اگر حق مداری با بهره و نصیب اخلاقی و اجتماعی مترادف باشد، می تواند حقوق الهی و انسانی از نگاه امیرمؤمنان (ع) را دربرگیرد. در خط مشی مدیریت اسلامی، حقوق الهی و ادای مسئولیت بندگان در برابر خداوند، یکی از برترین حقوق به حساب می آید. در حقوق انسانی نیز می توان به حقوق متقابل مدیران و مردم اشاره کرد؛ و همچنین حقوق دیگر طبقات جامعه را مدنظر قرار داد. حق طلبی علی (ع) در این معنا، با موظف شدن سیاستمداران به احقاق حقوق همه طبقات جامعه رنگ روشنی به خود می گیرد. در این راستا، همه افراد جامعه دارای حق آزادی می شوند؛ البته با ادای مسئولیت در برابر خداوند.

حق طلبی افراد جامعه در نگاه بزرگان دین مبین اسلام، از چنان اهمیتی برخوردار است که تحدید آزادی های مردم و نقض حقوق آنان، یکی از آسیب های جدی هر حکومت به شمار می آید. بنابراین پژوهش حاضر نشان می دهد که حق طلبی، یکی از اساسی ترین ارکان حکمرانی توحیدی به شمار می رود. یکی از ویژگی های مشترک انبیاء، برتری آنها به سبب وجود فضایل علمی و عملی در میان مردم بوده است. چنان که خداوند می فرماید: (وَ اذْکُرْ عِبَادَنَا اِبْرَاهِیْمَ وَ اسْحٰقَ وَ یَعْقُوبَ اُولٰٓئِیْنِ وَ الْاَبْرٰهٖمَ اِنَّا اَخْلَصْنٰهُمْ بَاخْلَصَ ذٰکُرِ الدّٰرِ وَ اِنّٰهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفٰیْنَ الْاَخْیَارِ) (ص/ ۴۷-۴۵)؛ و باز یاد کن از بندگان خاص ما ابراهیم و اسحاق و یعقوب که همه (در انجام رسالت) صاحب اقتدار و بصیرت بودند. همچنین خداوند خطاب به حضرت موسی (ع) می-فرماید: (قال یا موسی انی اصطفیتک علی الناس) (اعراف/ ۱۴۴)؛ خداوند فرمود: ای موسی ما تو را بر مردم برگزیدیم. لذا حکمران در یک حکمرانی خوب، باید از نظر علم و تقوی نسبت به مردم برتری و برجستگی داشته باشد. از اصلی ترین اصول دین اسلام، اعتقاد به معاد و قیامت است؛ که همواره موردتوجه قرار گرفته است. چه در آیات قرآن کریم و چه در احادیث و روایات اولیای دین، تلاش انسان برای کسب سعادت دنیوی و اخروی و آخرت گرای، موردتاکید است.

اخلاص و توقع نداشتن از مردم، یکی دیگر از مشخصه های حکمرانی خوب است. مسئولان و کارگزاران در چنین حکومتی کار را برای خدا انجام می دهند؛ و از مردم انتظار پاداش ندارند. قرآن کریم می فرماید: (وَ مَا سْأَلْکُمْ عَلَیْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرٰی اِلَّا عَلٰی رَبِّ الْعَالَمِیْنَ) (شعرا/ ۱۶۴)؛ و بر این (رسالت) اجری از شما طلب نمی کنم. اجر من جز بر عهده پروردگار جهانیان نیست. از طرف دیگر، داشتن شرح صدر و بصیرت، از لوازم حکمرانی توحیدی به شمار می آید. چنان که موسی (ع) از خداوند

- Development and Support, Volume 15, Number 55, pp. 155-130.
12. Pourezat, Ali Asghar; Poor Mojarb, Golara; Zarei Matin, Hassan and Yazdani, Hamidreza. (1398). "Designing a Model for Evaluating Ethical Behavior in Iranian Organizations in the Light of the Quran and Nahj al-Balaghah", *Bi-Quarterly Journal of Revelation Ethics*, Year 7, Issue 2, Spring and Summer 2017, pp. 70-39.
  13. Zafari, Hussein; Pourezat, Ali Asghar; Zolfagharzadeh, Mohammad Mehdi and Homayoun, Mohammad Hadi. (1396). "Coordinating the favorable image of governance that paves the way for emergence", *Scientific-Research Quarterly of Islamic Management*, Volume 25, Number 4, pp. 40-11.
  14. Ismail, Y. & Sharif, S. M. (2011). *The Role of Tawhidic Paradigm in the Transformation of Management System*.
  15. *The Holy Quran*.
  16. *Nahj al-Balaghah*, (1379), translated by Mohammad Dashti, famous publications, Qom.

همیشگی برای ایجاد و استمرار حکومتی مطلوب است؛ به گونه ای که نبود آن را منشأ تباهی حکومت می دانند. و در نهایت، در نهج البلاغه، پاسخگویی حکمرانان به دو صورت بیان می شود: نخست، پاسخگویی کارگزاران در برابر خداوند؛ و دوم پاسخگویی آنها در قبال مردم.

References

1. Tahmasb Kazemi, Behrooz; Mahmoudzadeh, Ibrahim; Hasnavi, Reza and Poems, Mohsen. (1395). "A New Approach in Theoretical Explanation of Governance and Description of the Characteristics of the Islamic Republic of Iran", *Farda Management Scientific Research Journal*, Year 15, pp. 104-88.
2. Javadi Amoli, Abdullah (1387). *Society in the Quran*, Qom: Esra Publishing Center.
3. Bordbar, Gholamreza; Zarabizadeh, Shima and Salehi, Taher. (1394). "Presenting the model of God-fearing governance", *Islamic Management Quarterly*, Volume 23, Number 2, pp. 41-9.
4. Plumpter, Tim & G Graham, John. (1999). *Governance and Good Governance: International and Aboriginal Perspectives*, Institute on Governance.
5. Turkashvand, Sina; Salehi, Akbar and Keshavarz, Susan. (1398). "Explaining the educational life of Imam Ali (AS) to provide a model for the Islamic-Iranian way of life", *Quarterly Journal of Nahj al-Balagheh Research*, Year 7, Number 28, pp. 56-39.
6. Vasqi, Qasim (1380). *Ethics in Management*, Tehran: Islamic Propaganda Organization.
7. Khomeini, Ruhollah (1357). *Sahifa Imam*, vol. 4, p. 334.
8. Khomeini, Ruhollah (1358). *Sahifa Imam*, vol. 11, p. 34.
9. Sharifian Thani, Maryam. (1380). "Citizenship Participation, Urban Governance and Urban Management", *Quarterly Journal of Urban Management*, No. 8.
10. Barati, Amir Nezam. (1398). *Good Governance and Combating Economic Corruption*, First Edition, Tehran: 1398.
11. Yavari Gohar, Fatemeh; Mansouri Moayed, Fereshteh and Moradi, Mohammad. (1398), "The effect of role stress on job satisfaction with Islamic work ethic and organizational commitment", *Quarterly Journal of Human Resource Management*